

Contribució gironina al Modernisme: Composició de Fidel Aguilar.

Miquel de Palol i el modernisme

JORDI CASTELLANOS

Miquel de Palol, al seu llibre de memòries *Girona i jo*, esmenta una mica de passada la seva col.laboració a la "Plana Literària d'El Poble Català", que sortia el dilluns -i no el dissabte, com diu- encapçalada sempre per un article de Manuel de Montoliu, que la dirigia. El fet de col.laborar-hi, explica, "va introduir-me en l'ambient de la joventut literària de

Barcelona"; però especifica: "és a dir, de la que es formava en el centre esquerrà i inconformista del diari, ja que la 'capelleta' d'enfront, protegida i compacta, no donava ocasió a gaires apropaments, ni que fossin molt circumspectes"⁽¹⁾.

Aquest record, concís i concret, és també fàcilment verificable: Palol va col.laborar al diari barceloní nacionalista i republicà amb poemes i amb alguna prosa; va presentar la seva novel·la *camí de llum* al segon concurs organitzat per la Biblioteca que publicava el diari i, tot i que el premi va ser

declarat desert, l'obra fou acollida a la col·lecció; també el seu llibre de proses, *Llegendes d'amor i de tortura*, va ser agombolat pel diari quan, amb motiu de la seva aparició, va ser objecte d'una lectura pública a l'Ateneu Barcelonès⁽²⁾. Palol (com Carles Rahola, Xavier Montsalvatge, Josep Tharrats i Laureà Dalmau) era un dels seus: amb ells, la seva obra, que començava a arribar a la maduresa, havia trobat l'engalzament i la coherència dins un moviment col·lectiu.

Modernisme

Potser el record, el trobem avui marcat per la marginació a què l'autor va veure's sotmès posteriorment. Però a l'època és ben segur que Palol no intentà d'incorporar-se a la "capelleta d'enfront". El seu lloc era amb els homes d'"El Poble Català" i la seva posició dins la lluita ideològica i cultural que vivia la Catalunya dels primers anys de segle era, també, inequívoca.

En virtut d'aquest sentit col·lectiu, el seu modernisme, i el de tot el grup gironí, havia deixat de ser allò que Montoliu, l'home que coordinava els diferents nuclis intel·lectuals que trobaven la seva plataforma pública a les pàgines literàries del diari, havia definit com la "lluita porfidirosa contra el marasme funest" de l'isolament provincial⁽³⁾. I havia esdevingut part viva i activa d'un programa de construcció nacional. Era un nou i ampli esforç de reconstrucció del Modernisme com a moviment entorn d'unes opcions polítiques d'esquerra, en un moment de Solidaritat Catalana, una solidaritat que hom pretenia establir sobre bases progressistes, impulsora de la definitiva modernització cultural que havia perseguit el Modernisme dels anys noranta. Ara, però, després de la defecció o l'afluïxament del nuclis intel·lectuals burgesos, barcelonins, que havien protagonitzat aquell primer impuls del moviment, eren els nuclis procedents del radicalisme petitburgès i comarcal els que prenien el relleu i el feien arribar a totes les terres catalanes.

El grup modernista de Girona

El grup modernista de Girona s'havia format en els primers anys de segle, quan la societat local gironina va viure també els canvis sorgits de la crisi del tombant de segle, amb l'agitació ideològica que portà el catalanisme a la palestra política. En aquest fet, el Modernisme havia trobat una via d'expansió que en bona part va esdevenir també una via de naufragi, ja que mentre proliferaven les formes "fin de siècle", els cartells i, en general, totes les exterioritats formals de les arts aplicades que hom anomenava "modernistes", la profunda renovació cultural i ideològica que havia perseguit el moviment restava oblidada, substituïda pel verbalisme del catalanisme burgès. Així, es produeix arreu una profunda lluita entre els sectors que s'han apropiat de les formes modernistes buidades del contingut renovador i els que intenten recuperar aquest sentit. Per aquest motiu, no ha de resultar estrany a ningú que qui faci més ostentació de Modernisme a Girona sigui el grup de "Vida", és a dir,

el grup relacionat amb els sectors confessionals de la intel·lectualitat barcelonina i olotina, l'objectiu dels quals era emmarcar dins el confessionalisme i el conservadorisme polític el procés de renovació cultural que s'estava vivint. En canvi, l'altre grup, més iconoclasta, apunta de dret l'objectiu fonamental del Modernisme: enderrocar les velles estructures que impossibiliten l'autèntica modernització. I trien, per a la revista que els aglutina, un títol que no dóna lloc a confusions: "L'Enderroch". Com si volguessin actualitzar l'afirmació que Alexandre Cortada havia fet a "L'Avenç" el 1893: "Quan es vol construir un edifici nou s'ha de començar abans per tirar el vell a terra del tot, fins els fonaments, sinó, en lloc de fer res de nou, només es fan que remendos"⁽⁴⁾.

Lògicament, aquestes opcions intel·lectuals tenen al darrera uns interessos político-socials ben definits, ni que hi siguin actualitzats en la seva formulació i objectius. Així, mentre els de "Vida" desemboquen a la Lliga Regionalista, els de "L'Enderroch" van a parar a "El Poble Català". Són diversos els factors que els hi porten, des de la tradició republicana federal dels Rahola (i "El Autonomista") fins als contactes culturals establerts amb el grup de Palafrugell i la revista barcelonina "Joventut". El grup, a més, presenta una conjunció d'interessos que és la que ha trobat sentit en el Modernisme: el ventall social va des dels fills de la burgesia benestant (Montsalvatge i, més tard, Tharrats) a representants de la petita burgesia (Rahola, Palol, Dalmau) amb l'afegit d'un ex-propietari rural desclassat i radicalitzat, com Prudenci Bertrana. Una conjunció d'elitisme, refinament, liberalisme, radicalisme i messianisme que prenia sentit en relació amb l'entorn social gironí, però, també, en el projecte nacional de modernització cultural i literària que encarnava, a partir de 1906, "El Poble Català", en un esforç per coordinar lluita política i lluita cultural en uns moments d'eufòria nacionalista i paral·lelament al que es realitzava en el Noucentisme. A diferència d'aquest, però, es volia defugir la uniformitat ideològica: calia fer de la cultura un camp de debat destinat a desvetllar consciències. Montoliu, enfront del Noucentisme naixent, ho expressava amb tota claredat: "Proclamem ben alt, com diu en Brossa, l'antiproteccionisme en el domini del pensament. Que lluitin en la nostra arena tots els ideals"⁽⁵⁾.

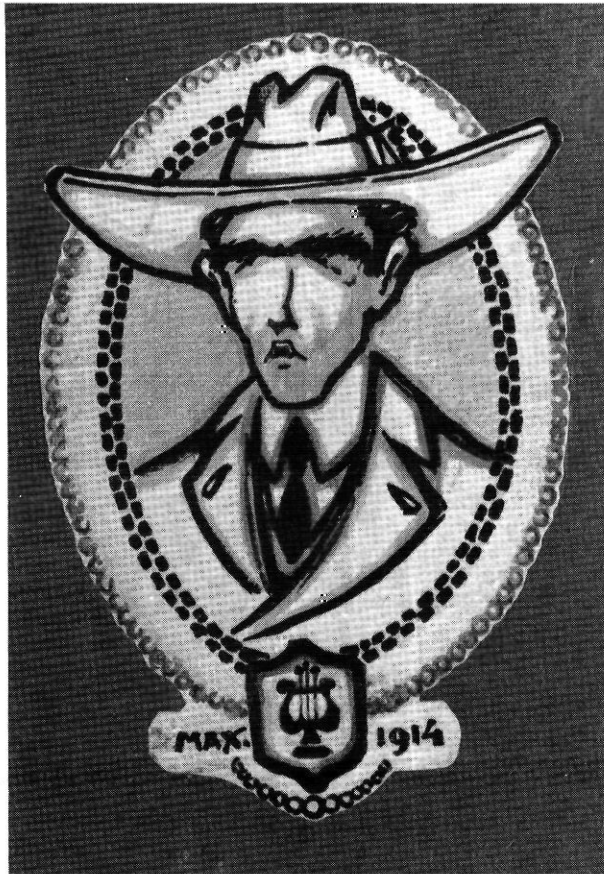
El Modernisme d'"El Poble Català"

Aquest és el sentit de la reorganització del Modernisme com a moviment entorn d'"El Poble Català". vist des de la nostra perspectiva, potser sigui un

final d'etapa. Res, però, no feia preveure que ho havia de ser i els qui la van viure ho van fer il·lusionats, com a combatents apassionats d'un projecte engrescador. Plenament conscients, a més, d'allò que feien i representaven. Havien recuperat un Jaume Brossa com a ideòleg polèmic i combatiu, atacat pels homes de la Lliga i fins per Maragall i defensat pel crític i coordinador efectiu del grup, Manuel de Montoliu. Aquest, sense cap dubte, es trobava en el millor moment de la seva vida literària: els seus articles, clarividents, són autèntiques radiografies de la vida cultural i literària de l'època. Compten, a més, amb un filòsof radicalitzat i combatiu, Diego Ruiz, que en traslladar-se a Salt com a director del manicomi, el 1908, va esdevenir un dels mentors del grup gironí. Per sobre de tots, però, hi ha la figura de Gabriel Alomar, "el més intens i el més enèrgic condensador de l'idealisme modern en la nostra Catalunya"⁽⁶⁾. Ell és qui va actualitzar, amb *El futurisme* (1904), i amb els seus articles, el programa modernista en aquesta nova etapa de coordinació amb l'esquerra política i, com a poeta, es converteix en un autèntic model: poeta clàssic d'idees avançades, és l'antítesi del conservador Costa i Llobera que havien mitificat els homes de "La Veu". I és que, a més de les propostes ideològiques i culturals, "El Poble Català" presenta també una notable coherència estètica. En conjunt, va impulsar un ampli corrent de pensament, de creació literària i d'esforç per a construir un llenguatge culte que, al capdavall, es va trobar, per circumstàncies extraliteràries independents de la vàlua intrínseca de les aportacions fetes, en un carreró sense sortida.

La "Nova Pléiade"

Si algun tret en comú presenten els col·laboradors habituals de la "Plana Literària d'El Poble Català" és l'origen de tots ells en la reacció antiespontaneïsta que sorgí contra les opinions entorn de la poesia expressades per Apel·les Mestres a "Joventut" el 1902. "El Poble Català" va acollir articles a favor del sonet i de l'artificiositat o l'arbitrarisme poètic de mans de Miquel i Planas, Jeroni Zanné, Gabriel Alomar, Manuel de Montoliu o Arnau Martínez i Serinyà, entre d'altres. A més, d'ençà de 1905 va publicar en diverses ocasions una secció exclusivament dedicada al sonet, la forma paradigmàtica del preciosisme poètic, amb col·laboració d'autors diversos. S'engega, així, tot una onada de poesia classicitzant, parnasiana, que té en Alomar i Zanné els autors més destacats. Maragall i les teories espontaneïstes d'ell derivades queden lluny, com és lluny també la influència d'Apel·les Mestres —atacat

Miquel de Palol vist per Max, dibuixant del "Papitu", 1914.

per Alomar— i, malgrat el respecte que senten per ell, tampoc Iglésias no té gaire predicament com a poeta. Res d'espontaneisme, doncs, i res de populisme:

"La nova generació poètica catalana no la sent la poesia popular, no la sent almenys amb la intensitat morbosa, amb l'exclusiva i pateística adoració de la generació anterior, i és que veu en la perpetuació d'aquesta idolatria el més gran obstacle que impedeix implantar en la nostra literatura l'esperit civilista"⁽⁷⁾.

Els objectius són uns altres:

"Ens hem convençut a la fi que perquè la melodia brolli de la nostra lira tan bella i potent com la sent ressonar el cantor dintre del seu pit, cal prèviament afinar i acordar amb tota l'escrupulositat les cordes musicals i assolir un domini perfecte del nostre instrument per evitar que aquest devingui un destorb i un entrebanc en comptes d'una ajuda per a l'expressió dels nostres sentiments. Per això la nostra poesia no és actualment inclinada a les grans volades líriques; sembla sentir-se en el seu cant com un tremolor d'indecisió, tremolor de novell cantaire que assaja per primer cop davant del públic les primeres creacions d'un art nou entre nosaltres, tremolor d'un artista que, essent del tot conscient de l'essencial ponderació que hi té d'haver entre l'esperit i la matèria, la idea i l'expressió, el misteri i el símbol per assolir l'ideal clàssic de la bellesa, veu l'immens esforç que li toca empen-

dre per polir aquesta matèria, ductilitzar aquesta expressió, subtilitzar aquest símbol per fer-los dignes d'estotjar en tota llur puresa i manifestar en tota llur transparència l'esperit, la idea, el misteri sagrats de la poesia. Aquest és el cas dels nostres poetes joves, tremolosos, balbucitants, poc segurs, traint visiblement l'esforç heroic que realitzen per convertir en un instrument dúctil i subtil d'expressió estètica una llengua de segle ha no s'és preocupada de la seva missió artística"⁽⁸⁾.

Valgui aquesta llarga citació per situar la tasca d'"El Poble Català" com un esforç conscient de cultura: els referents llibrescos, la consciència d'ofici i la ponderació expressiva són trets característics que una visió massa simplificada dels dos grans moviments de l'època, Modernisme i Noucentisme, limita a aquest darrer. Però ni el classicisme és terreny acotat dels noucentistes ni tots els modernistes són espontaneistes. "El Poble Català"—ho em esmentat— no pretén—tampoc en poesia— assolir la uniformitat: les poètiques que hi conflueixen són diverses. N'hi ho prou, per demostrar-ho, amb esmentar els amics que hi recorda Palol del seu pas de col·laborador:

"Formaven aquells dies aquell nucli d'imaginatius, en Pere Prat Gaballí, un dels poetes més sòlids i prometedors; l'Alfons Maseras, prou conegut; en Ramon Vinyes i en Pere B. Tarragó; i menys sovint, però més al·lucinat i dinàmic, en Puig i Ferre-

ter. Amunt i avall de la Rambla, la conversa prenia les dimensions més amples. Cada un tenia el seu petit idol, i el defensava contra tot altre rival; eren idols exòtics, en contraposició als vells de casa nostra, als quals havíem perdut un poc el respecte. El Salambó d'en Flaubert d'en Maseras, l'Ibsen i en Gorki d'en Pui, els neoclàssics francesos d'en Prat Gaballí, o els meus Mallarmé i Verlaine es barrejaven en la conversa amb tots els seus satèl·lits, per a sortir-ne poemets, assaigs i arguments d'obres teatrals, una mica aigualits de tantes barreges, i que ens llegíem mútuament sota qual-sevol plàtan de la via"⁽⁹⁾.

Aquesta diversitat de tendències —a les quals caldria afegir el parnassianisme, mig sully-prudhommià, mig carduccià, de Gabriel Alomar, la síntesi de parnassianisme i simbolisme de Zanné i el messianisme dannunzià de Ramon Vinyes— s'estableix partint, tal com diu Palol d'uns models, més o menys clars, més o menys difusos, estrangers. Només en un cas es va intentar la construcció d'un mite local, paral·lel al d'un Carducci o d'un D'Annunzio: l'Àngel Guimerà de les tragèdies històriques i els mites nacionalistes (exactament, el que havia provocat els atacs del primer Modernisme i, concretament, de Casellas). Ramon Vinyes inicia una campanya d'homenatge i mitificació, seguida per tots i cadascun dels membres del grup (entre ells, Palol, encara que no ho recordi) que va culminar amb un gran homenatge nacional⁽¹⁰⁾.

L'obra de Miquel de Palol

L'obra de Miquel de Palol és, doncs, una de les que ajuda a configurar tot aquest corrent en el qual el rigor formal del parnassianisme es dona la mà amb un decadentisme empeltat de messianisme danunzià. La seva aportació fa des del seu propi angle, és a dir, com a escriptor format essencialment dins el simbolisme, tal com va analitzar Yates al pròleg a la reedició de *Camí de llum*⁽¹¹⁾. El nom que el mateix Palol esmenta més sovint és el de Verlaine. El segueix tan directament com magistral en poemes que intenten de crear una atmosfera, suggerir uns estats anímics en la difusa musicalitat dels mots, en l'evocació d'un paisatge interior (com en aquell magnífic *Hivernal*). Però també segueix el Verlaine Parnassià que descriu amb un punt de picardia les parsimonioses escenes cortesanes del segle XVIII, com als *Sonets otomans*, de *Roses*. Però en relació amb la manera de fer parnassiana, més objectivista, que adopten en alguns dels poemes d'aquest tipus els Tell i Lafon, Miquel dels S. Oliver, J. Zanné, Prat Gaballí i, fins i tot, Víctor Català, en ell

Modernisme

apareix sempre un fons subjectiu, d'evocació d'un món de sensacions interioritzades.

Partint d'aquest fet, ens cal recordar l'afirmació d'Alexandre Plana: "La suprema veritat serà, per a ell, d'haver enyorat, i la suprema joia d'oblidar el seu dol sota 'l'ala blanca' del front d'ella"⁽¹²⁾. L'enyorança, òbviament, se situa en el temps i, dins ell, en la vivència del camí que mena a la mort. Els crepuscles, les tardes, les tardors, els colors morats, etc., són referents constants de la seva obra, com si l'escriptura nasqués d'un fons de desolació del qual només l'amor, el grant tema de la poesia de Palol, és capaç de salvar-nos. L'obra, així, se situa dins la dialèctica vitalisme-decadentisme del pensament dualista finisecular. Potència, per tant, la sèrie de contrastos que Yates va descobrir a *Camí de llum*; però, en la poesia i a diferència de la novel·la, no sempre la mort és la vencedora. A *Cançó fervent*, del 1909, parlava de l'estimada "eterna en triomf amb la mateixa mort". Però havia estat, sobretot, a la sèrie de *Sonets a Laura*, que havia publicat parcialment el 1907-1908, on presenta la dona-símbol pre-rafaelita, que salva per l'amor en l'equívoc aturament goethià del temps. Així ho explicita en un d'aquestes, recollit a *poemes de tarda*:

**Oh si sabies / d'aquestes albes
hores que tries i destries / aturar-ne
sols una; posar-la en el teu pit, / i
mostrar-la amb el gest més temptador!
Llavores, / oh, com l'esclafaríem
la rosa de les hores / a
l'abraçar-ns nosaltres, venent a
l'infinit!...**

El món poètic de Palol informa, també, la seva aproximació a la narrativa. O, si voleu, és una de les propostes de la Biblioteca d'"El Poble

Català" i, per tant, del grup literari (independentment de les diferències amb la direcció). Solució per a la novel·la modernista –després de la invasió dels ruralistes imitadors de Víctor Català– paral·lela a la novel·la ciutadana del Josep M. Foch i Torres jove i a la novel·la històrico-decadentista d'Alfons Maserà. La proposta de Palol és la mateixa –la més afí, com a mínim– que la del simbolisme francès, bé que prescindint de l'intel·lectualisme que predominava en aquesta. L'anàlisi que va fer-ne Alan Yates va posar ben de manifest les solucions aportades a la crisi del realisme narratiu. Voldria, només, remarcar un aspecte que em sembla prou interessant i que és conseqüència del trasllat a la narrativa de l'estètica de la sensació. Palol intenta sempre presentar la vivència de la realitat abans que la realitat mateixa i, per tant, entre aquesta i el lector, hi interposa tot un conjunt de sensacions interioritzades tendents a suggerir l'imprecís de l'experiència interior. Aquest fet, més enllà de l'ús sovintejat de la primera persona en la narrativa i de l'aplicació a la novel·la dels recursos de la poesia, el porta a posar en joc una literatura que tendeix a evocar fets del passat, actualitzats per una memòria activada per la sensació i per l'associació de sensacions. Se situa, així, dins el "domini afectiu", un territori psíquic independent de l'intel·lecte que, com a tal, havia estat teoritzat, en estret contacte amb les teories poètiques del simbolisme, pel psicòleg francès Théodule Ribot, el qual parlava de la "memòria afectiva", un concepte que em sembla que seria molt rendible aplicat a l'estudi de l'obra literària de Palol. I és, també, un dels lligams de Proust amb el simbolisme. La coincidència no és gratuïta: demostra que Palol va participar plenament d'una cosmovisió que podia ser ideologia i programa d'actuació cultural, però que

era també una manera de situar-se dins el món i de relacionar-s'hi. Una sensibilitat.

Fracàs col·lectiu i marginació personal

Després de la Setmana Tràgica, aquest darrer intent de reorganització del Modernisme va naufragar. No totes les culpes, les tenien els Noucentistes. Al capdavant, tot combat ideològic comporta enfrontaments i triomfs o fracassos. Cert que els noucentistes, des del poder, van fer-se amb els ressorts de la cultura pública i van marginar els elements intel·lectuals que no s'avenien al seu programa. Però no hem d'oblidar –com massa sovint s'ha fet– que bona part del fracàs d'aquest darrer intent d'organització del Modernisme com a moviment cal cercar-lo en la nova orientació política, més pragmàtica que ideològica, que va adoptar l'esquerra en reorganitzar-se després de les batzegades del 1909. D'altra banda, el grup d'"El Poble Català" havia anat dispersant-se. Brossa havia deixat de col·laborar-ho el 1908 i, el 1909, Manuel de Montoliu va marxar becat a Alemanya, on va fer un considerable canvi ideològic que, anys més tard, va portar-lo a les pàgines de "La Veu de Catalunya". A més, el diari va haver de suportar una suspensió governativa de tres mesos i, en reempendre la marxa sota la direcció de Pere Corominas, la Biblioteca d'"El Poble Català", una de les plataformes més importants del grup literari del periòdic, va deixar de publicar-se. Es produeix, a més, tot un canvi d'orientació i la direcció política de la Unió Federal Nacionalista republicana passa a ser això, una direcció política. Els intel·lectuals, doncs, queden en un segon pla. La ruptura definitiva es produirà el 1914, com a reacció al Pacte de Sant Gervasi.

Responsabilitat del Noucentisme? Les coses, és clar, mai no vénen soles; però les solucions més simplistes són sempre les més falses. La desfeta de l'esquerra intel·lectual (que a partir d'aquests moments només apareixerà esporàdicament dins les avantguardes i es reorganitzarà, ja de fomra molt diversa, durant la dictadura de Primo de Ribera) representà, per a Miquel de Palol, l'aïllament a Girona, pràcticament només trencat per la seva aproximació al teatre. Li va tocar viure un destí de fracàs. Que ningú no s'enganyi, però. Més enllà de les causes que el van provocar, el seu fracàs no va ser personal. Va ser col·lectiu.

NOTES

- 1) Miquel de Palol, *Girona i jo* (Barcelona 1972), p.88.
- 2) Vegeu, sobre aquesta afinitat, Ramon Vinyes, *En Miquel de Palol a l'Ateneu*, "El Poble Català", 9 - II - 1909, i P. Prat Gaballí, *Pandemonium. Miquel de Palol, paisatgista*, "El Poble Català", 21 - VI - 1909.
- 3) Manuel de Montoliu, *Lletres catalanes. Els nuclis intel·lectuals*, "El Poble Català", 22 - III - 1908.
- 4) Alexandre Cortada, *El nou autonomisme català*, "L'Avenç", segona època, any V (1983), p. 131.
- 5) Manuel de Montoliu, *Lletres catalanes. Llatinitisme*, "El Poble Català", 9 - XII - 1906.
- 6) Manuel de Montoliu, *Lletres catalanes. L'erudició de l'Alomar*, "El Poble Català", 19 - X - 1908.
- 7) Manuel de Montoliu, *Lletres catalanes*.

- 8) Manuel de Montoliu, *Lletres catalanes. La Nova Pléiade*, "El Poble Català", 13 - IV - 1908.
- 9) Palol, *Girona i jo*, p. 88.
- 10) R. Vinyes, *Fruit de converses*, "El Poble Català", 24 - II - 1909. S'hi afegeixen Pere B. Tarragó, Ignasi Iglésias, Xavier Gambús, Pous i Pagés, Alfons Maseras, Pere Prat Gaballí, Santigao Vinardell, Laureà Dalmau, Lluís Via i molts d'altres. Palol expressa la seva adhesió a *Paraules de l'homenatge*, "El Poble Català", 5 - III - 1909. L'acte públic va celebrar-se a la plaça de Catalunya de Barcelona el 23 de maig de 1909.
- 11) Alan Yates, *Pròleg a M. de Palol, Camí de llum* (Barcelona 1976), ps. 5 - 18.
- 12) Alexandre Plana, *Antologia de poemes catalans moderns* (Barcelona 1914), p. 226.

